Risk Altındaki Çocukların Kelime Gelişimini Desteklemek

Baydar, N., Küntay, A. C., Yagmurlu, B., Aydemir, N., Cankaya, D., Göksen, F., & Cemalcilar, Z. (2014). "It takes a village" to support the vocabulary development of children with multiple risk factors. *Developmental Psychology*, *50*(4), 1014.

"It Takes a Village" to Support the Vocabulary Development of Children With Multiple Risk Factors

Nazli Baydar
Koç University and University of Washington

Aylin C. Küntay
Koç University and Utrecht University

Bilge Yagmurlu
Koç University

Nuran Aydemir
İzmir Ekonomi University

Dilek Cankaya
Ankara University

Fatos Göksen and Zeynep Cemalcilar
Koç University

Data from a nationally representative sample from Turkey (N = 1,017) were used to investigate the environmental factors that support the receptive vocabulary of 3-year-old children who differ in their developmental risk due to family low economic status and elevated maternal depressive symptoms. Children's vocabulary knowledge was strongly associated with language stimulation and learning materials in all families regardless of risk status. Maternal warmth and responsiveness supported vocabulary competence in families of low economic status only when maternal depressive symptoms were low. In families with the highest levels of risk, that is, with depression and economic distress jointly present, support by the extended family and neighbors for caring for the child protected children's vocabulary development against these adverse conditions. The empirical evidence on the positive contribution of extrafamilial support to young children's receptive vocabulary under adverse conditions allows an expansion of our current theorizing about influences on language development.

Keywords: receptive vocabulary, language development, social support, maternal depression, SES

Supplemental materials: http://dx.doi.org/10.1037/a0034785.supp

Düşük sosyo-ekonomik statüsüne ve annede depresif belirtilerin artmışlığına bağlı gelişimsel risk faktörlerinde değişiklik gösteren 3 yaşındaki çocuklardaki algılayıcı söz dağarcıklarını destekleyen çevresel faktörleri araştırmak için Türkiye'yi ulusal anlamda temsil edecek bir örneklem kullanıldı. Çocukların sözcük dağarcık bilgisi, risk durumlarını gözetmeksizin bütün ailelerde dil uyarımları ve öğrenme materyalleriyle güçlü bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Anne sıcaklığı ve cevap verebilirliği, ekonomik durumu düşük ailelerdeki çocukların sözcük dağarcığı yetisini yalnızca annenin depresif belirtileri az olduğunda desteklemiştir. Risk seviyesinin en yüksek olduğu ailelerde, bu demek oluyor ki depresyon ve ekonomik stres aynı anda mevcut, akrabalar ve komşular tarafından verilen bakım desteği çocukların sözcük dağarcığı gelişimlerini olumsuz koşullara karşı korumuştur. Olumsuz koşullardaki çocukların algılayıcı söz dağarcığına aile dışı desteğin olumlu katkıları üzerine olan deneysel kanıtlar dil gelişimine etkiler üzerine kurduğumuz güncel teorilerin genişlemesine izin vermektedir.

Sözcük dağarcığı bilgisindeki fark edilir düzeydeki bireysel farklılıklar ilk yılın sonlarına doğru gözlemlenebilir(Fenson et al., 1994). Bu farklılıklar erken çocukluk döneminde de devam ederler (Rowe, Raudenbush, & Goldin-Meadow, 2012) ve ileri dönemki dil yetilerini, akademik başarıları ve genel bilişsel yetileri ön görürler (Lee, 2011; Rowe et al., 2012; Storch & Whitehurst, 2001). Sözcük dağarcığı gelişimi araştırmacılar tarafından bolca ilgi çekmiştir, ancak Hint-Avrupa dil ailesinden olmayan ya da Batı Avrupa ve Kuzey Amerika örneklerimden

olmayan örneklemler yeterince mevcut değildir. Bu yüzden, sözcük dağarcığı gelişimiyle ilişkili kişisel bağlamların belirgin karakteristik özelliklerini az çalışmış toplumlarda bunları çalışmaya değer.

Biz, ailenin ve annenin özelliklerine bağlı erken sözcük dağarcığı gelişiminde değişiklik göstermesini destekleyen faktörlerin olduğu bir çatı sunuyoruz. Çocukların bilişsel gelişiminde gelişimsel ekolojinin karakteristiklerindeki bağlam bağımlı ve biricik etkilerin olduğu çalışmalar oldukça az, özellikle sosyal anlamda dezavantajlı bağlamlarda (Lugo-Gil & Tamis-LeMonda, 2008). Eğer erken çocukluktaki dil gelişimine katkı sağlayan birden fazla süreç varsa bu süreçlerin bazıları bağlamsal durumların önemine dikkat çekebilir (Bronfenbrenner, 1995). Bizim kavramsal yapımız ve deneysel modelimiz bize bunları araştırmanın ihtimalini sunuyor.

Şu anki çalışmada, çocuklardaki sözcük dağarcığı gelişimini etkileyen iki yerleşik risk faktörünün kesişimine odaklandık: ekonomik zorluk ve annenin depresif belirtileri. Dört farklı aile grubu belirledik: (a) düşük ekonomik durum ve düşük seviyede annede depresif belirtiler (ekonomik risk grubu), (b) düşük ekonomik durum ve yüksek seviyede annede depresif belirtiler (ekonomik ve ruhsal sağlık risk grubu), (c) yüksek ekonomik durum ve az seviyede annede depresif belirtiler (risk olmayan grup), ve (d) yüksek ekonomik durum ve yüksek seviyede annede depresif belirtiler (ruhsal sağlık risk grubu). Birleşik Devletlerde (Stein et al., 2008) ve Avrupa'da (Kurstjens & Wolke, 2001) yapılan geçmiş araştırmalar, anne depresyonunun ve ekonomik zorluğun birleşik risklerinin dil gelişiminde özel bir belirleyici olabileceği önerilmiştir. Erken çocukluktaki dil gelişimi, özellikle anne depresyonuna karşı hassas konumda olabilir çünkü annenin başlattığı meşguliyet, gelişimsel dönem boyunca çocuk-anne arasındaki sözsel etkileşimlerini başlatması ve sürdürmesi için gereklidir (Albright & Tamis-LeMonda, 2002).

Biz şunları araştırdık: (a) annenin sözcük dağarcığı bilgisinin ve çocuğun bakım için aldığı desteğinin sözcük dağarcığı gelişimini destekleyen yakın aile ekolojisiyle ilişkili olup olmadığı, (b) annenin sözcük dağarcığı bilgisinin ve çocuğun bakım için aldığı desteğinin sözcük dağarcığı bilgisini direkt ön görüp göremediği, ve en önemlisi (c) bu ilişkilerin risk durumları gözetilerek belirlenen dört farklı aile grubunda anlamlı bir biçimde farklılık gösterip göstermediğini. Bu çalışmada sözcük dağarcığı gelişimini destekleyen potansiyel aile ekolojik faktörler çocuğun sözsel uyarılım düzeyi, öğrenme materyallerinin edinimi, anne sıcaklığı ve cevap verilebilirliği olarak düşünülmüştür (Çalışmayla alakalı kavramsal yapı için Şekil 1'e bakınız). Aşağıdaki kısa değerlendirme, aile ekolojik faktörlerin her bir yordayıcısını ve erken çocukluktaki sözcük dağarcığı gelişimini birbirine bağlayan süreçleri tanımlamaktadır.

Anne ve Çocuk Sözcük Dağarcıkları Arasındaki Bağlantılar

Annenin sözsel becerileriyle çocuğun sözcük dağarcığı arasındaki ilişki kısmen genetik açıdan (Rietveld, van Baal, Dolan, & Boomsma, 2000) kısmen de çocuğun maruz kaldığı dil tarafından (Bornstein, Haynes, & Painter, 1998; Oxford & Spieker, 2006; Storch & Whitehurst, 2001) dolayımlanmıştır. Önce bir boylamasına çalışma (Huttenlocher, Haight, Bryk, Seltzer, & Lyons, 1991) ve ardından gelen İngilizce ve İspanyolca konuşan ailelerle yapılan çalışmalar families (Hoff, 2006; Hurtado, Marchman, & Fernald, 2008; Song, Tamis-

LeMonda, Yoshikawa, Kahana- Kalman, & Wu, 2012), bu dolayımlamalara kuvvetli kanıtlar sağlamıştır. Çocukların dil gelişimi üzerinde konuşmanın miktarının etkileri ve karakteristiği hakkındaki araştırma, sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerde bebeğin sözcük dağarcığını ön görürken annenin genel konuşkanlığındansa annenin konuşmalarındaki sözcüklerin çeşitliliğinin önemine vurgu yapmıştır (Pan, Rowe, Singer, & Snow, 2005). Şimdiki çalışmada, dolayımlanan ve aynı zamanda direkt bir biçimde annenin sözcük dağarcığı bilgisiyle çocuğun sözcük dağarcığı bilgisinin ilişkisi belirlenmiştir.

Anne ve Çocuğun Sözcük Dağarcığı Bilgisi İçin Destek

Son zamanlardaki çalışmalar çocukların gelişimsel sonuçlarını etkileyebilmesi için annelere sosyal destek gibi spesifik yollar önermiştir(Mrug & Windle, 2009). Toplumun sosyal dokusuyla çocuğun ailesinin anlık ekolojisinin ilişkisiyle belirlenmiştir (Leventhal & Brooks-Gunn, 2003). Boylamsal çalışmalar dahil birçok çalışmada, toplumdaki sosyal uyum ve sosyal destek olumlu ebeveyn davranışlarını arttırırken olumsuzları azaltarak dolaylı yoldan çocukların sözcük dağarcığı gelişimlerini ön görmüştür(Kohen, Leventhal, Dahinten, & McIntosh, 2008). Ailelere verilen sosyal desteğin etkileri özellikle azınlık aileleri ve sosyo-ekonomik durumu düşük aileler gibi hassas aileler (Odgers et al., 2009) ya da stres düzeyi yüksek aileler (Kohen et al., 2008) için güçlüydü. Sosyal destek, annenin boş vermesine ve kaynakların azlığı ve anne stresinin olduğu durumlardaki dil uyarımlarının eksikliğine karşı çıkılarak sözcük dağarcığı gelişimiyle ilişkilendirilebilir. Daha net bir şekilde söylemek gerekirse, sosyal destek çocuğun dil uyarımları için imkanlarının arttırılmasıyla aile üyelerindense interaktif eşler sağlar.

Yakın Aile Ekolojik Faktörleriyle Çocuğun Sözcük Dağarcığı Bilgisi Arasındaki Bağlantı

Bir sürü yakın aile ekolojik faktörden çocukların sözcük dağarcığı bilgisiyle ilişkili olabilecek ve bizim odaklandığımız faktörler: (a) annenin sözsel uyarımları, (b) anne sıcaklığı ve cevap verebilirliği, (c) öğrenme materyallerinin tedariki. Annenin dil girdilerinin çeşitliliğinin ve miktarının (Bornstein et al., 1998; Hoff, 2003; Huttenlocher et al. 1991; Oxford and Spieker, 2006; Pan et al. 2005) ve anne sıcaklığının ve cevap verebilirliğinin çocuğun dil sonuçlarına etkileri iyi bir şekilde belirlenmiştir (Bornstein & Tamis-LeMonda, 1997). Sözcük dağarcığı üzerine olan materyallerin tedarikinin etkisi kapsamlı bir şekilde çalışmadı, ancak daha bilişsel uyarımlarla dolu bir ev bağlamı sözcükleri anlamlarına iliştirmek için daha çok çeşitlilik içeren bir ortam sağlayabilir. Çeşitlilik içeren bir ortam, çeşitli bir sözcük dağarcığının kullanıldığı sırada anlamlı bir yetişkin-çocuk etkileşimi için imkanlar sağlayabilir (Farver, Xu, Lonigan, & Eppe, 2013).

Bu yakın faktörler ve çocukların sözcük dağarcığı bilgisi arasındaki bağlantı farklı aile bağlamlarında çeşitlilik gösterebilir. Kültürlerarası çalışmaların (Park, 2008) da dahil olduğu birkaç çalışma ebeveynlik davranışlarının çocukların bilişsel ve dil gelişimindeki etkilerinin aile özellikleriyle çeşitlilik gösterebileceğini araştırmıştır. Gelişimsel risklerin olduğu çevrelerde dil gelişimi anne-çocuk etkileşiminin kalitesiyle daha güçlü bir şekilde ön görülür. Birleşik Devletlerde, ev ortamıyla erken sözcük dağarcığı gelişiminin ilişkisini inceleyen boylamsal bir çalışmada, anne-çocuk etkileşiminin kalitesinin sözcük dağarcığı gelişimi üzerindeki etkileri İspanyol ailelerde diğer ailelere göre daha fazlaydı (Bradley, Corwyn, Burchinal, McAdoo, & Garcia-Coll, 2001). Genç anneleri kapsayan bir başka çalışmada, ev ortamındaki dil uyarımlarının miktarı, eğer anne düşük seviyede sözsel yetilere sahipse erken

çocukluk dönemindeki sözsel gelişimin anlamlı derecede yordayıcısıdır (Oxford & Spieker, 2006).

Bu çalışmalar, farklı sosyal bağlamlardaki süreçlerin kavramsal açıklamalarını sunmamaktadır. Güncel çalışma ise çeşitli çevresel faktörlerle sözcük dağarcığı bilgisi arasındaki bağlantılardaki sosyo-ekonomik farklılıkların nedenlerini araştırdı.

Ekonomik Durum ve Çocuğun Sözcük Dağarcığı Bilgisi

Ailenin ekonomik durumuyla çocukların sözcük dağarcığı yetileriyle kuvvetli oranda korelasyon içindedir (Duncan & Brooks-Gunn, 1997; Hoff, 2003). Düşük ekonomik seviyeli ailelerin çocuklarının sözcük dağarcıkları, yüksek ekonomik seviyeli ailelerin çocuklarının sözcük dağarcığı gelişimine göre daha yavaş gelişir (Hart & Risley, 1995; Huttenlocher et al., 1991; Pan et al., 2005). Bu durum Amerikadaki azınlıklarda da aynı şekilde geçerlidir (Fernald, Weber, Galasso, & Ratsifandrihamanana, 2011; Hurtado et al., 2008). Sosyo-ekonomik durumu genel olarak düşük olan toplumlarda dahi az sayıda çalışma sosyo-ekonomik durumun sözcük dağarcığı gelişiminde önemli yordayıcılardan biri olduğunu doğrulamıştır (Fernald et al., 2011; Grantham-McGregor et al., 2007; Paxson & Schady, 2005).

Anne-çocuk etkileşiminin karakteristiğiyle ailenin ekonomik statüsünün ilişkisi sebebiyle çocuğun kelime haznesi bilgisi ile ailenin ekonomik statüsünün bağlantılı olması beklenir. Yatırım hipotezi ve stres hipotezi bu süreçleri açıklar niteliktedir (Duncan & Brooks-Gunn, 1997; Linver, Brooks-Gunn, & Kohen, 2002). Orta ve yüksek ekonomik gelirli aileler, ekonomik kaynaklara erişimi kısıtlı olan ailelere göre çocuklarına sağlayacakları deneyimler ve gereken eğitimsel materyaller ile ilgili daha çok yatırım yapabilirler (Bradley & Corwyn, 2002). Kısıtlı ekonomik kaynaklar dil ve kelime haznesi geliştirici etkileşimleri ve aile içindeki stress seviyesini olumsuz yönde etkileyebilir (Yeung, Linver, & Brooks-Gunn, 2002). Bu durum özellikle ekonomik zorluklar bir kaç yılı aşkın yaşanıyorsa meydana gelebilir (McLoyd, 1998; NICHD Early Child Care Research Network, 2005). Yoksulluk ebeveynlik niteliklerinin yanı sıra duyarlılık, sıcaklık ve teşvik konusunda da azalmaya neden olabilir (Noel, Peterson, & Jesso, 2008; Paxson & Schady, 2005).

Yapılan araştırmalara göre ekonomik statü ile aile ekoloji arasındaki bağlantı düşük ekonomik imkanlara sahip olan ailelerde diğer ailelere göre daha fazladır (Duncan & Brooks-Gunn, 2000; Mistry, Biesanz, Taylor, Burchinal, & Cox, 2004). Bunun yanında, araştırmalar aile dışı destek sistemlerinin bu tip ailelerde diğer ailelere göre daha belirleyici etkileri olduğunu gösterir (Kohen et al., 2008). Özetle, düşük ekonomik statüye sahip ailelerin (a) çocuklarına sağladıkları sözel bilgilerin miktarını, niteliğini ve çeşitliliğini azaltmak, (b) sözel etkileşimleri çerçevesinde duygusal içeriklerin kalitesini veya değerini küçültmek, (c) aile ekolojisi ve aile dışı desteğin çocuğun dil gelişiminde farklı roller oynaması gibi durumlarla bağlantılı olabileceği öngörülür.

Annenin Depresif Belirtileri ve Çocuğun Sözcük Dağarcığı Bilgisi

Annelerde depresyon, gelişmiş toplumlardaki (Cicchetti, Rogosch, Toth, & Spagnola, 1997; NICHD Early Child Care Research Network, 1999) ve gelişmekte olan toplumlardaki (Walker et al., 2007) çocukların bilişsel ve dil gelişimlerindeki ertelemeyle ilişkilendirilmiştir. Dil uyarımlarının azlığı bu ilişkinin dolayımlayanlarından birisidir (Breznitz & Sherman, 1987;

Pound, Puckering, Cox, & Mills, 1988; Stein et al., 2008). Düşük gelirli annelerdeki anne depresyonuyla ilgili bir çalışma, annenin depresif belirtilerinin yüksek olduğu durumlarda anne-çocuk etkileşiminin birçok destekleyici özelliğinin zarar gördüğü sonucuna varmıştır (Albright & Tamis-LeMonda, 2002).

Anne depresyonun sonuçları her ailede aynı şekilde olması beklenmez. Anne depresyonu ve ebeveynlik davranışlarıyla ilgili bir meta-analitik değerlendirme behaviors (Lovejoy, Graczyk, O'Hare, & Neuman, 2000), Birleşik Devlerlerdeki başka çalışmalar (Stein et al., 2008) ve diğer çalışmalar (Kurstjens & Wolke, 2001), anne eş zamanlı bir şekilde ekonomik stres yaşamıyorsa depresyon destekleyici ebeveynlik davranışlarını azaltmadığını bulmuştur. Bu kanıtlar bizi iki hipoteze sürükledi: (a) Artmış depresif belirtileri olan ve aynı zaman ekonomik durumları düşük seviyede olan çocukların sözcük dağarcıklarında erteleme olasılığı bu risk faktörlerinden birine ya da hiçbirine sahip olmayan çocuklara göre daha yüksektir, ve daha önemlisi, (b) bu iki risk faktörünün de bulunduğu ailelerde çocukların sözcük dağarcığı gelişimini ön gören bambaşka bir süreç olabilir. Güncel araştırma bu pek ilgi görmeyen ikinci hipoteze odaklanmaktadır.

Güncel Çalışmanın Bağlamı

Güncel araştırma Türkiye'de Erken Çocukluk Gelişimsel Ekolojiler çalışmasındaki verileri kullanmıştır (ECDET; Baydar, Küntay, Goksen, Yagmurlu, & Cemalcilar, 2010). Bu örneklemin kültürel bağlamının iki özelliği alakalıdır: Türkiye'de kişilerarası ilişkilerin doğası ve örneklemde temsil edilen geniş kapsamlı ekonomik refah.

Türk toplumu 1950'lerde çok hızlı bir şekilde köysel ve tarımsal yaşamdan kentsel ve şehirsel yaşama evrilmiştir. Ancak, kültürel değerler, normlar ve tutumlar ekonomi kadar hızlı değişim göstermemiştir, özellikle kişilerarası ve aile içi ilişkilerde (Kagıtçıbası, 2007). Türkiye bireyselcilik ve toplumculuk arasında bir yer konumlandırılmıştır (93 ülke arasında 37.) (Hofstede, Hofstede, & Minkov, 2010). Bu da aynı anda çekirdek geleneksel değerlerle Batılı normların adapte edilmesinden doğan ikiliğin yansımasıdır (Mardin, 2006).

Aile ilişkilerindeki kolektivist değerler yüksek seviyede duygusal ve yapısal bağımlıkla nitelendirilmiştir. Türk ailesi, birbirine yakın yaşamaya çalışan akrabalar arasındaki destek ve etkileşimle nitelendirilmektedir (Ataca, Kagˇıtçıbas¸ı, & Diri, 2005). Bu değerler çocuk yetiştirme pratiklerini de etkilemektedir. Birbirleriyle sıkça etkileşime geçen akrabaların olduğu bir kültürde büyür çocuklar (Kagˇıtçıbas¸ı, 2007). Bu durum Türk örneklemindeki çocukların anlık gelişimsel ekolojisindeki katkısını arttırabilir.

Ekonomik zorluğun çocuklar üzerindeki etkilerine bakan çoğu çalışma, gelişmekte olan toplumlarda İngiliz-Amerikan ve Avrupa toplumlarına nazaran daha az ekonomik refah ortalamasına sahiptir. Örneğin, 2011'de Türkiye'deki medyan net gelir 6000 dolar iken Birleşik Devletlerde 31000 dolardı (OECD, 2011). Gelir eşitsizliği göstergeleri Türkiye ve Birleşik Devletlerde benzer olmasına rağmen (Türkiye için Gini index 43.2 iken Birleşik Devletler için 40.8'dir; Dünya Bankası, 2012) göreceli fakirlik oranı Türkiye'de 24% iken Birleşik Devletlerde 17% dir. Bu yüzden, güncel çalışma, kısıtlı ekonomik kaynaklara sahip ve aynı zamanda göreceli seviyelerde ekonomik seviyelerdeki geniş çeşitliliğin olduğu Türkiye'den bir örneklem kullanılarak aile süreçleri ve sözcük dağarcığı gelişimi arasındaki bağlantıyı araştırmak için bir imkan sunmaktadır.

Kavramsal Model ve Güncel Çalışmanın Hipotezleri

Erken çocukluktaki gelişime en yakın ekolojiler aile, ailenin hazırdaki sosyal bağlamı ve çocuk bakımı verenlerden ya da kreşlerden oluşmaktadır. Türkiye'de, 5 yaşına kadarki süreçte anne dışındaki bakıma düzenli katılım gösteren çocukların oranı çok düşüktür (ECDET'in 2007 verilerine göre 3 yaşındaki çocukları 2% si katılım göstermiştir). Bu yüzden, Türkiye'de, çocuklarla düzenli bir şekilde etkileşim içerisinde olan bireyler çekirdek aile, akrabalar ve komşulardan oluşmaktadır.

Şekil 1'de gösterilen model çocukların sözcük dağarcığı gelişimine katkı sağlayan ve onlarla ilişkili aile içi ekolojinin üç boyutuna odaklanmıştır. Hipotezimiz, annenin sözcük dağarcığı bilgisi ve annenin çocuğa verdiği bakım sonucu çocuğun aldığı desteğin seviyesi çocuğun direkt olarak ya da aile ekolojisinin özellikleri aracılığıyla dolaylı olarak sahip olduğu algılayıcı sözcük dağarcığı bilgisini ön görebilir.

Annenin sözcük dağarcığından çocuğun sözcük dağarcığına olan direkt yol (Yol A1), annenin sözcük dağarcığı bilgisinin çocuğa sunulan sözcük dağarcığının çeşitliliğinin ilişkisi yüzünden ve genetik bağlantıdan ötürü olabilir. Çocuğa verilen bakım desteğinin çocuğun sözcük dağarcığıyla direkt bağlantısı (Yol B1), Türklerin kültürel bağlamında, akrabaların ve toplumun çocukla olan etkileşiminden doğan yüksek destek sayesinde beklenmiştir. Bu bağlamda, çocuğun dil sosyalleşmesini kapsayan sosyalleşmesi için sorumluluklar bu toplum üyeleri ve akrabalar tarafından paylaşılabilir.

Anne ve çocuğun sözcük dağarcığı ilişkisi dolaylı olarak dil uyarımları ve anne sıcaklığı/desteğiyle (Yol A2-C ve A4-E) artabilir çünkü annenin sözcük dağarcığı bilgisi anne-çocuk etkileşiminin kalitesini arttırabilir. Annenin sözcük dağarcığı da annenin eğitiminin göstergesidir ve her şeyin aynı kaldığı bir senaryoda yüksek eğitim düzeyine sahip annelerin çocuğun gelişimine destek olmak için öğrenme materyallerine yatırım yapmayı tercih etmesi beklenmiştir (Yol A3-D). Çocuğun sözcük dağarcığıyla çocuğa verilen ilgi desteğinin dolaylı ilişkisi (Yol B4–C, B2–D, ve B3–E), güncel çalışmanın kültürel bağlamında, akrabaların ve komşuların anneye verdiği destek sayesinde artabilir.

Çocukların sözcük dağarcığı bilgisini ön gören yollar, ekonomik durum ve annenin ruh sağlığına bağlı olarak belirlenen farklılık dört farklı risk grubunda göstermesi beklenmiştir. Özellikle, anne-çocuk etkileşiminin (bir başka deyişle dil uyarımları ve anne sıcaklığı/cevap verebilirliği) kalitesinin çocukların sözcük dağarcığı bilgisine etkisinin (Yol C ve E), ekonomik riski olan ailelerde diğer ailelere göre daha güçlü olacağını bekledik çünkü çocuğun sözcük dağarcığı, bütün kaynakların kısıtlı olduğu ve anne-çocuk etkileşiminin eksikliğinin aktivite ve materyallerin bulunmamasından ötürü telafi edilemediği durumlarda, kaynaklardaki farklılıklara daha hassas olur.

Bizim modelimizde, anne için olan desteğin rolü hem ekonomik hem de ruhsal risk sahibi olan ailelerde diğerlerine göre daha güçlü olacağını da bekledik. Bu hem direkt (Yol B1) hem de dolaylı yollarla (Yol B2, B3, B4) çocuğun sözcük dağarcığını ön görmemize destek sağlayacağını da bekledik. Birden fazla bakım verenin destek için dahil olduğu durumlar da olduğu gibi çocuğun direkt bir şekilde toplumun üyeleriyle etkileşime geçtiği bir durum varsa bu bahsettiğimiz direkt etkileşimin ortaya çıkacağını öne sürdük. Yüksek risk içermeyen ailelerde, bu desteğin fazla bir katkısı zaten yeterli bir ortama sahip olduğu için olmayabilir. Özellikle, annenin ruh sağlığı kötü durumda ve ekonomik kaynaklar yeterli ve ön görülebilir olmadığında, komşuların ve akrabaların desteğiyle çocuğunun gelişimsel ekolojisinin kalitesi artabilir. Dahası, desteğin hazır olduğu toplumcu kültürlerden alınan örneklemlerde bu desteğin direkt bir faydasını görmeyi bekledik.

Metot

Katılımcılar

ECDET'ten gelen katılımcıların oluşturduğu örneklem Türkiye'de yaşayan 3 yaşındaki Türkçe konuşan annelere sahip çocukların ulusal olarak temsil ettiği üyelerden oluşmaktadır ve görüşmeler Türkçe yapılmıştır. 7 ailede bakım veren büyükannedir. Toplam 1,052 çocuk ve anneleri 24 farklı topluluk, 19 farklı il ve 12 farklı bölgesinden 2008 yılında katılım göstermiştir. Bunların arasında, 1,017 (97%) 'si ekonomik durumuyla ilgili verileri doldurmuştur ve bunlar analiz edilmiştir. Bütün çocuklar değerlendirme esnasında 36 ve 47 aylık arasındadır (Tablo 1'e bakınız). Her şey katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir.

Ölçekler

Ölçekler annenin söylediklerinden, annenin ve çocukların değerlendirmelerinden ve gözlemlerden oluşmaktadır. Eklenen bütün ölçek sonuçları 0 minimum ve 100 maksimum olmak üzere yorumlamayı sağlamak adına tekrar ölçeklendirildi.

Outcome: Alıcı dil. Güncel çalışmada 3 yaşındaki çocukların sözcük dağarcığı bilgisiyle ilgilenilmiştir. Türkçe Alıcı Dil Testi (TADT) alıcı sözcük dağarcığı bilgisini ölçmek için kullanıldı (Berument & Guven, 2010). Katılımcı çocuklara, Peabody Resim Sözcük Dağarcığı Testine (Dunn & Dunn, 1981) benzer bir şekilde anlamı sesli bir şekilde okunan sözcüğün dört resimden hangisine ait olduğu soruldu. TADT uyarlanmış bir testtir. 3 yaşındaki çocukların dikkat süreleri ve ev ziyaretleri göz önünde bulundurularak, çocuk verilen ögelerden kendi yaşından daha büyük seviyede sunulan ögelerin üçte ikisini yanlış cevapladığında test sonlandırıldı. Test uyarlanmış olduğu için doğru cevap sayısı ve soruların zorluğu puanlama işlemi yapılırken beraber dikkate alındı. Üçlü değişken biçimsel öge cevap teorisi hesaplandı. Bu model, katılımcıların gizil sözcük dağarcığı yetilerini toplamda kaç öge gösterildiği gözetmeksizin alıcı sözcük yetilerini ölçmeyi sağladı. Benzer süreçler uyarlanmış testleri puanlarken genel olarak kullanılmaktadır (örn., Erken çocukluk boylamsal çalışması; Andreassen & Fletcher, 2007). Hesaplanan gizil yeti puanları, yaşın doğrusal ve karasel belirtilerinde regresyon yapılarak ve artıklanmış(residualised) puanları elde ederek standartlaştırılan yaşlardır. Alıcı sözcük dağarcığı yetileri de standartlaştırılmış yaşların z puanlarıdır.

Yordayıcılar

Güncel çalışmada belirlenen çocukların sözcük dağarcığı bilgisinin yordayıcıları, ailenin ekonomik durumu, annenin depresif bulguları, annenin sözcük dağarcığı bilgisi, anneden gelen bakım desteğinin boyutu, çocuğun dil gelişim için aldığı uyarımların boyutu, öğrenme malzemelerinin tedariki ve annenin çocuğa sıcaklığı ve cevap verebilirliğidir. Ölçeklerin bütün ögeleri, çevrimiçi ek malzemelerin A Bölümünde listelenmiştir

Ekonomik Durum. Ailenin ekonomik refahı faktör puan (X 0, SD 1) olarak dört ölçekten hesaplanmıştır: (a) ailenin sahip olduğu materyallerin göstergeleri, (b) annenin raporlarına göre ailedeki bireylerin aylık harcamaları, (c) anne tarafından belirlenen gerçek veya tahmin

edilmiş, ailenin yaşadığı yerin aylık kira değeri ve (d) Yaşam Alanı Hesaplama için Ev Gözleminin (HOME) Türk versiyonundan alınan fiziksel yaşam alanı ölçek sonuçlarının kalitesi (HOME; Bradley & Caldwell, 1979).

Ailenin sahip olduğu materyallerin göstergeleri, buzdolabı gibi temel ev eşyaları ve gerekli olmayan ancak ekonomik duruma işaret eden araba veya bilgisayar gibi 12 materyal üzerine kurulmuştur. Kişi başı harcama ise annenin söylediği toplam harcamaların aile birey sayısına bölünerek hesabı yapılmıştır. Annelere aylık kira veya ev sahibiyse aylık ne kadar verileceği sorulmuştur. Fiziksel yaşam alanı ölçeğinin kalitesi uyarlanmış HOME'dur (HOME-TR; Baydar, Küntay, Goksen, Yagmurlu, & Cemalcilar, 2007). Görüşmeyi yapan kişiler yaşam alanı ve çevresinin güvenliği ve kalitesi hakkında evet-hayır cevaplı yedi soruya yanıt vermiştir (Detaylar için çevrimiçi ek malzemeler A bölümüne bakınız).

Faktör puanı bu dört ölçeğin birleşimi sonucu aileleri düşük ve yüksek ekonomik diye iki gruba ayırmıştır. Faktör puanı ortalama değerin 30% standart sapma altındakileri düşük ekonomik durum olarak belirlemiştir. Bu ayrım sonucu örneklemin 41.3% ü düşük ekonomik duruma sahip olmuştur.

Sonuçları bu çalışma için yorumlayabilmek adına ailelerin düşük ve yüksek olarak ayrılmasındaki durumları anlamak önemlidir. Türk hükümeti tarafından belirlenen fakirlik seviyesi 2013 yılında kişi başı yıllık $1,350 net gelirdir. Bu durum örneklemdeki medyana bakıldığında çok yakındır. Bu çalışmada, düşük ekonomik gelirli ailelerin ortalama kişi başı harcaması $900 dolarken, yüksek gelirli ailelerin ortalama kişi başı harcaması $ 2,292'dir (TURKSTAT, 2013). Bu ailelerin yüzde altmış beşi kendi evlerine, akrabalarının evlerine ya da çalıştığı yer tarafından karşılanan evlere sahiptir ve bu yüzden kira ödememektedirler. Ekonomik durumu düşük ailelerin sadece 19% u kredi kartına sahipken ekonomik durumu yüksek ailelerin 70% i sahiptir. Benzer olarak, araba ve bilgisayar sahipliği ve tatile gidebilmeyi karşılama yetisi düşük ve yüksek ekonomik durumuna sahip aileler arasında büyük farka sahiptir (sırasıyla, 12% vs. 47%, 4% vs. 41% ve 3% vs. 51%).

Annenin sözcük dağarcığı. Anne sözcük dağarcığı testi (kısa versiyon; Gulgoz, 2004) günlük kullanım olarak az sıklıkla kullanılan sözcüklerin bilgisinin 24 ögeyle ölçülmesinden oluşur. Bir sözcük anneye okunur ve annenin dört seçenek içerisinden bu sözcüğün eş anlamlısını bulması istenir. Test ögesi ve cevap seçeneklerinin olduğu kartlar anneye gösterilir. Katılımcıların sözcüğün anlamını bilmediğini söyleyebilme seçeneğine sahiptir. Toplam sözcük dağarcığı puanı kaç tane eş anlamlı sözcük bulduğuna eşittir.

Annenin depresif belirtileri. Annenin depresyonu Kısa Semptom Envanterinin (Derogatis, 1992) depresyon alt ölçeği olan altı ögelik 5 şıklı Likert tipi ölçekle hesaplanmıştır (Detaylar için çevrimiçi ek malzemeler A bölümüne bakınız). Ölçek Türk toplumu için yüksek iç tutarlılık ve geçerlilik göstermektedir (Sahin & Durak, 1995). Güncel çalışmada, 100 üzerinden (Ortalama 14.7 ve medyan 8.3) 25 ve üzeri (yani medyanın 1 standart sapma üstü) puana sahip anneler, yüksek düzeyde depresif bulgulara sahip anneler olarak gruplandırılmıştır (Annelerin 24% ü). Bu gruptaki annelerin büyük bir çoğunluğu depresyonun genel belirtileri olan 47.5% i yalnızlık, 60.1% i üzgün olmak, 43.1% i çaresiz olmak ve 4.8% i intihar düşüncelerine sahip olmak gibi belirtileri yaşamaktadır.

Çocuğa bakım desteği. ECDET'e cevap verenlere aldıkları sosyal destek hakkında çeşitli sorular sorulmuştur. Alınan destek akrabalardan ve komşulardan geliyor diye düşünülmüştür. Bu desteğin çocuk bakımıyla alakalı olmasına odaklanılmıştır çünkü ebeveynlik davranışlarını etkilemektedir. Komşu desteğiyle ilgili alt ölçeğin (4 öge) ve akraba desteğiyle ilgili alt ölçeğin (3 ögeli) iç tutarlılık değerleri sırasıyla .86 ve .90'dır. Bu iki alt ölçeğin ortalaması alınmıştır ki komşu desteği aile desteğinden fazla bir ağırlığa sahip olmasın. İki alt ölçeğin de ögeleri çevrimiçi ek malzemelerin A bölümünde verilmiştir.

Aile ortamı kriterleri. Çocuğun sözcük dağarcığı gelişiminin yordayıcılarından üç tanesi aile ortamıyla ilgilidir: dil uyarımlarının boyutu, öğrenme malzemelerinin tedariki ve anne sıcaklığı/cevap verebilirliği. Bu üç kriter de HOME-TR'den (Baydar et al., 2010; Detaylar için çevrimiçi ek malzemeler A bölümüne bakınız) alınmış ve cevaplar annelerden ve gözlemcilerden elde edilmiştir. Gözlemciler yazarlar tarafından eğitilmiş ve gözlemci raporlarını aile ziyaretleri sırasında doldurmuşlardır. Dil uyarım alt ölçeği 8 ögeden oluşmakta olup 1 tanesi anne tarafından 7 tanesi gözlemci tarafından doldurulurken, öğrenme malzemelerinin tedariki 12 ögeden oluşmakta olup 2 tanesi anne ve 10 tanesi gözlemci tarafından doldurulmaktadır ve annenin sıcaklığı ve cevap verebilirliğiyle ilgili alt ölçekteki 8 öge de gözlemci tarafından raporlanmıştır.

İstatiksel Metot

Anne sözcük dağarcığı bilgisi ve çocuk bakım desteğinin varlığının çocukların sözcük dağarcığı puanlarıyla olan dolaysız ilişkisi ve aynı zamanda bu dört risk grubundaki aile ortamlarının özellikleri doğrultusunda dolaylı ilişkileri çoklu grup yolu modeli kullanılarak modellenmiştir. Bu model, farklı risk gruplarındaki ailelerdeki ilişkilerin gücünü hesaplayan katsayıyı tahmin etmek için bir istatistiksel testi mümkün kılmıştır. Her kat sayının her risk grubuna özel olduğu bir modelden yola çıkarak giderek iç içe geçmiş şekilde ve aşırı derecede tutumlu bir vaziyette artan modeller risk gruplarındaki kat sayıları eşitleyerek gerçekleştirilmiştir. Bu strateji, kat sayıların bazılarının olduğu ancak bütün risk gruplarının eşit olmadığı hipotezler için özellikle faydalı olmuştur.

Sonuçlar

Çalışmada yer alan örneklemdeki dört risk grubu şu şekilde dağılım göstermiştir: 29% (n=297) ekonomik durumu düşük ve düşük depresyon grubu, 12% (n=123) ekonomik durumu düşük ve yüksek depresyon grubu (yani en yüksek risk grubu), 47%(n=487) ekonomik durumu yüksek ve düşük depresyon grubu ve 11%(n=116) ekonomik durumu yüksek ve yüksek depresyon grubu. Gruplar sayı olarak farklılık gösterse de, en düşük sayılı grup bile analiz için yeterli güce sahiptir. Bu dört risk grubundaki ailelerin özelliklerini Tablo 1'de sunulmuştur. Çocuğun cinsiyeti, yaşı ve annenin yaşı haricindeki her özellik risk grupları arasında anlamlı derecede farklılık göstermiştir. Ekonomik durumu düşük ailelerde ekonomik durumu yüksek ailelere nazaran çocuk sayısı daha fazla $X2(3, N =1,017) = 124.9$, $p = .00$, annelerin kentsel geçmişi daha az oranda, $X2(1, N = 1,017) = 45.8$, $p = .00$ ve eğitim seviyesi daha azdır $F(1, 1012) = 253.2$, $p = .00$.

Dört risk grubu, tablo 2'deki risk grup üyeliklerinin etki büyüklüğü tahminlerinde belirtildiği üzere sözcük dağarcığı gelişimi ve alıcı söz dağarcığının bütün yordayıcılarında

güçlü ve anlamlı farklılık göstermiştir. Ancak, ikili karşılaştırma sonuçları, bazı özellikler hem ekonomik durum hem de annenin depresyonu etrafında farklılık gösterirken bazılarının tek risk faktöründe farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Çocuğun sözcük dağarcığı puanları, çocuğa sağlanan dil uyarımlarının seviyesi ve öğrenme malzemelerinin tedariki sadece ekonomik durumla farklılık gösterirken anne depresyonun ekonomik duruma dahil edilmiş haliyle göstermemiştir. Bir yandan ise, çocuğun aldığı bakım desteği anne depresyonuyla farklılık gösterirken ekonomik durumla göstermemiştir.

Beklendiği üzere, anne sıcaklığı ekonomik durumu düşük ailelerde ekonomik durumu yüksek ailelere göre genel olarak daha azdır. İlginç bir şekilde, anne depresyonun sıcaklık ve cevap verebilirlikle olan ilişkisi sadece yüksek ekonomik durumlu ailelerde vardır. Bu da yüksek ekonomik durumlu ve yüksek depresyon grubu ailelerdeki sıcaklık ve cevap verebilirliğin ekonomik durumu düşük ailelerden istatistiksel olarak farklılık göstermemesine yol açmıştır.

Tablo 3, çoklu grup yolu modellerinin örtüşme düzeyini sunmaktadır. Model 1'de, her risk grubu kendi kat sayı yollarına sahiptir. Sonradan gelen her model kat sayıların risk gruplarında eşit olması durumu gibi daha basitti. Eğer desteklenen veriler yapıyı basitleştirdiyse, iç içe geçmiş test anlamlı değildi ve biz bir sonraki adıma geçtik. Model 7'deki sonuçlar en uyumlu ve aşırı derecede tutumlu olan modele aittir.

Tahmin edilmiş kat sayılar (Tablo 4'e bakınız; ayrıca çevrimiçi ek malzemelerin B bölümüne bakınız) açık bir şekilde ekonomik durum ve anne depresyonunun bu yol modelinin bölümleri tarafından ılımlandığını göstermiştir. Öncelikle, dört risk grubundaki benzer ilişki desenlerini tanımladık. Sonra da farklılıkları tanımladık.

Kat sayı yolları tarafından sunulan ilişkilerin yapısı düşük ekonomik durumlu ailelerde farklılık gösterse de yüksek ekonomik durumlu ailelerde annenin depresyonunu gözetmeksizin iki grupta da aynı kalmıştır. Özellikle, annenin sözcük dağarcığının çocuğun sözcük dağarcığı üstündeki dolaysız etkisi (Yol A1) ve dil uyarımlarıyla (Yollar A2–C), öğrenme malzemeleriyle (Yollar A4-E) ve anne sıcaklığı/cevap verebilirliğiyle (Yollar B2, B3, B4) dolaylı etkileri ekonomik durumu yüksek olan ailelerin çocuklarında eşittir. Çocuğa bakım desteğinin dolaysız (Yol B1) ve dolaylı (Yollar B2, B3, B4) etkileri yüksek ekonomik durumlu ailelerin çocuklarında anlamlı değildi. Bu da Batı Avrupa ve İngiliz-Amerikan örneklerinde temsil edilen örneklemlerden daha basit bir model olmasına yol açmıştır (örn.., Bradley et al., 2001; Linver et al., 2002).

Dört risk grubunun etrafındaki farklı kat sayı yollarının eşitliği verilerle desteklenmiştir. Annenin sözcük dağarcığı puanlarının çocuğun alıcı sözcük dağarcığı puanları (Yol A1) üzerindeki dolaysız etkisi ekonomik durum veya annenin depresyonunu gözetmeksizin eşittir. Her gruptaki sözcük dağarcığı puanlarına dayanaraktan ortalama standartlaştırılmış dolaysız kat sayı 0.11'dır. Çocuğa bakım desteğinin dil uyarımları (Yol B4) ve anne sıcaklığı/cevap verebilirliğiyle (Yol B3) olan ilişkisini temsil eden kat sayılar tüm risk grupları için anlamsız çıkmıştır.

Aile ortamı ve dil gelişimi arasındaki bağlantıları tanımlayan yollar, dört risk grubunda da önemli benzerlik göstermiştir. Aile ortamı kriterlerinin üçte ikisinin çocukların alıcı sözcük

dağarcığı puanları üzerindeki kat sayıları, isim verecek olursak dil uyarımları (Yol C) ve öğrenme malzemelerinin tedariki (Yol D), eşit, olumlu ve risk grubunu fark etmeksizin anlamlıdır (Tablo 4'ün alt bölümüne bakınız). Dil uyarımları ve öğrenme malzemelerinin ortalama standartlaştırılmış kat sayıları sırasıyla 0.28 ve 0.14'tür.

Bu benzerliklerin dışında, sonuçlar dört risk grubu için olan yol kat sayılarındaki üç önemli farklılık kaynağına işaret etmiştir: (a) düşük ve yüksek ekonomik durum kıyasında annenin sözcük dağarcığıyla aile ortamının (Yollar A2, A3, A4) farklılaşan ilişkisi, (b) tüm gruplara kıyasla en yüksek risk grubundaki çocuğa bakım desteğiyle çocukların sözcük dağarcığı arasındaki (Yollar B1 ve B2-D) farklılaşan ilişki ve (c) anne depresyon riski olmayan düşük ekonomik duruma sahip gruptaki anne sıcaklık/cevap verebilirlikle çocuğun sözcük dağarcığı puanları arasındaki (Yol E) farklılaşan ilişki.

Anne ve çocukların sözcük dağarcığı arasındaki dolaysız ilişki dört grup arasında eşit olmasına karşın, dolaylı ilişkileri farklılık göstermiştir. Özellikle, annenin sözcük dağarcığı puanlarının dil uyarımları (Yol A2) ve sıcaklık/cevap verebilirlikle (Yol A4) olan ilişkisi ekonomik durumu düşük ailelerde ekonomik durumu yüksek olan ailelere göre daha kuvvetli bir ilişkiye sahiptir. Buna karşı ise, annenin sözcük dağarcığı bilgisinin öğrenme malzemeleriyle (Yol A3) olan ilişkisi ekonomik durumu yüksek olan ailelerde ekonomik durumu düşük olan ailelere göre daha güçlü bir ilişkiye sahip olmuştur.

Farklılığın ikinci kaynağıyla alakalı olarak, çocuğa bakım desteği sadece yüksek risk grubu ailelerde öğrenme malzemeleriyle (Yol B2) olumlu bir şekilde ilişkilenmiştir. Dahası, bu grupta, çocuğa bakım desteğinin alıcı sözcük dağarcığı puanlarıyla dolaysız, olumlu ve anlamlı ilişkisi yüksek oranda standartlaştırılmış kat sayı (0.22) değerine sahiptir.

Farklılığın üçüncü kaynağıyla alakalı olaraksa, anne sıcaklığı/cevap verebilirliğinin çocuğun alıcı sözcük dağarcığıyla olan ilişkisi (Yol E) sadece ekonomik durumu düşük ve depresyon seviyesi düşük olan grupta mevcuttur (standartlaştırılmış kat sayı= 0.21).

Yol modelinin sonuçları riskin fazla olduğu ailelerde diğer ailelere göre koruyucu iki faktörün altını çizmiştir: (a) ekonomik risk altında olan ailelerde dil uyarımlarıyla daha güçlü bir şekilde ılımlanan annenin sözcük dağarcığının çocuğun sözcük dağarcığı üzerindeki toplam olumlu katsayının daha güçlü olması ve (b) sadece hem ekonomik hem de ruhsal risk altında olan ailelerde çocuğa bakım desteğinin olumlu kat sayıya sahip olması. Çocuğa bakım desteğinin faydalı rolü Resim 2'de gösterilmiştir. En riskli gruptaki ailelerde ortalamadan 1 standart sapma fazla düzeyde destek alan annelerin çocuklarının ulusal düzeydeki standart sözcük dağarcığı puanlarına eşit ortalamaya sahip olması beklenmiştir. Bu beklenen değer, ekonomik durumu aynı ama depresif olmayan annelerin çocuklarının sözcük dağarcığı gelişimine baskın çıkmıştır. Bu yüzden, çocuğa bakım desteği gerçekten koruyucu bir faktör olarak rol almıştır.

En yüksek risk grubundaki çocuklar arasında çocuğa bakım desteğinin sözcük dağarcığı sonuçları üzerindeki açık öneminden ötürü, analizler annenin babadan destek alıp almamasını da ekleyerek tekrarlanmıştır. Bu destek kaynağı istatistiksel açıdan anlamlı bir etkiye sahip olmamıştır. Bunun da nedeni ataerkil toplumlardaki babanın desteğine yönelik bir beklentinin olmamasından olabilir.

Tartışma

Bu çalışma, Türkiye'deki 3 yaşındaki çocukların alıcı sözcük dağarcığı bilgilerini ön gören aile ve toplum faktörlerini incelemiştir. Bu çalışma erken dil yetilerini araştıran kapsamlı ve ulusal olarak temsil eden Batılı olmayan örneklemden oluşan son zamanlardaki az sayıdaki çalışmalardan bir tanesidir. Ekonomik ve anne ruh sağlığını riskleri tarafından belirlenen dört risk grubundaki ailelerin çocuklarının sözcük dağarcığı bilgilerini ön görmeye çalışan bir model sunduk. Anne sözcük dağarcığı ve komşu ve akrabalardan gelen çocuğa bakım desteği unsurları dışsal faktörler olarak düşünülmüştür. Yakın aile ortamının özellikleri, (yani dil uyarımlarının dozu, öğrenme malzemelerinin tedariki ve anne sıcaklığı/cevap verebilirliği) bu dışsal faktörlerin çocuğun sözcük dağarcığı gelişimiyle olan ilişkisini ılımlayabilir.

Erken çocukluk dönemindeki sözcük dağarcığı gelişimini anlamamıza katkı sağlayan birçok önemli bulgu olmuştur. Aracılı modelimizin birçok kısmının bu dört risk grubunda çeşitlilik göstermediğini bulduk. Ekonomik durumu yüksek ailelerde annenin ruh sağlığı riskini gözetmeksizin modelimiz aynı kalmıştır. Dahası, bir istisna hariç tüm risk gruplarında aile ortamının özellikleriyle çocukların sözcük dağarcığı arasındaki ilişki aynıydı: anne sıcaklığı ve cevap verebilirliği ekonomik durumu düşük ve ruh sağlığı riski olmayan annelerin çocuklarının sözcük dağarcığının anlamlı yordayıcısıdır. Buna ek olarak, daha önceki çalışmalarda bulunan etki boyutuna (Magnuson, 2007) benzer bir şekilde annenin sözcük dağarcığının çocuğun sözcük dağarcığına olan dolaysız etkisi bütün ailelerde aynıdır. Özet olarak, bizim çalışmamız çeşitlilik göstermeyen bir doğası olan annenin dil yetilerinin, anne tarafından sağlanan dil uyarımlarının ve öğrenme malzemelerinin tedarikinin çocuğun alıcı sözcük dağarcığına olan katkılarına destek olmuştur.

Annenin sözcük dağarcığıyla çocuğun sözcük dağarcığının ilişkisinin aracılı yolları dört risk grubunda aynı olmamıştır. Fakat, annenin sözcük dağarcığı çocuğun sözcük dağarcığına katkısı en fazla olandır, toplam etki boyutu dört grupta da 0.30'un çok az altında olmuştur. Sonrasında, dört grupta değişkenlik gösteren modelimizin parçalarını tartıştık.

Yüksek ekonomik duruma sahip ailelerde annenin sözcük dağarcığı düşük ekonomik duruma sahip ailelere göre aile ortamının farklı özellikleri tarafından ön görülmüştür. Bir başka deyişle, aracılı ilişkiler, ekonomik durumu yüksek ailelerde annenin yüksek sözcük dağarcığı bilgisi öğrenme malzemelerini harekete geçirirken ekonomik durumu düşük ailelerde dil uyarımlarını ve anne sıcaklığı/cevap verebilirliğini harekete geçirdiğini önermiştir. Ancak, iki türlü de, bu durum çocuğun sözcük dağarcığı gelişimini desteklemiştir. Ekonomik durumu yüksek ailelerde annenin sözcük dağarcığıyla anne-çocuk etkileşiminin bazı parçalarının arasında bir bağlantı olmamasının bir nedeni, o ailelerdeki annelerin yüksek seviyedeki sözcük dağarcığı yetileri olabilir. Belli bir eşiğin üstündeyken anne sözcük dağarcığındaki marjinal farklılıklar gelişmiş bir anne-çocuk etkileşiminin bu gelişimsel aşamada ön görücüsü olmayabilir. Oxford ve Spieker (2006) benzer bulgulara sahiptir.

Birleşik Devletlerde İspanyol ve Beyaz ailelerin kıyası yapıldığı geçmiş çalışmalar (Bradley et al., 2001) ve gelişmekte olan bir çok toplumdan elde edilen kanıtların çoklu ulusal incelemesi (Walker et al., 2007) annenin cevap verebilirliğini fakirlikle beraber gelen

gelişimsel gecikmelere karşı potansiyel bir koruyucu faktör olabileceğini önermiştir. Bunun yanında ise, bu bulgular ekonomik durumu düşük ailelerde anne depresyonunun artan bir risk olduğunu çünkü anne depresyonu anne-çocuk etkileşimini ve anne sıcaklığı ve cevap verebilirliğini bastırabildiğini ve çocukların sözsel gelişimini güçlü bir kaynaktan mahrum bırakabildiğini belirtmiştir.

Son olarak, bizim bulgularımız, ekonomik ve psikolojik risklerin bir arada bulunduğu ailelerde aile dışı çocuğa bakım desteğinin dil gelişiminde koruyucu bir faktör olabileceğini önerir. Bu örneklemde ekonomik durum gözetilmeksizin akrabaların ve sosyal bağların kuvvetine dikkat çekerek söyleyebiliriz ki aile dışı desteğin değişken rolü ekonomik duruma göre çeşitlilik göstermemiştir. En yüksek risk grubunda, annenin gelişimsel ortama katkıları annenin depresif belirtileri ve ekonomik zorluk tarafından tehlikeye sokulma ihtimali çok yüksektir. Bu grupta, çocuğa bakım desteğinin çocuğun sözcük dağarcığı bilgisine olan katkısı fazla, olumlu ve etki büyüklüğü anne sözcük dağarcığınınkiyle eş değerdi (Toplam etki büyüklüğü = 0.27).

Aile dışı desteğin çocuğun sözcük dağarcığıyla olan dolaysız ilişkisi, çocuğa yönelik konuşmaların ve dil uyarımlarının toplam etkisine bağlı olarak artış gösterebilir. Çocukla iletişime geçen her yetişkinle olan sözsel etkileşimi, çocuğun sözcük dağarcığı için faydalı olma ihtimali vardır. Birden fazla bakım verenin olduğu ortamlar, gözlem yapmasına ve sözcükleri uzaktan konuşmaları duyup öğrenmesine fırsatlar tanıyabilir (Akhtar, 2005). 3 yaşındaki çocukların çoğunun evde bakım verildiği bir toplumda, kurumsal çocuk bakım desteği anne stresi ve boş vermesine karşı gerekli sözcüklerin öğrenimi için etkileşimler yaratarak bir tampon görevi görebilir.

Bulgularımızın bazı politik çıkarımları var. Öncelikle, ekonomik durumu gözetmeksizin annenin eğitimi dil gelişimi için çok önemlidir, bir kez daha altını çiziyoruz, annenin sözcük dağarcığı çocukların sözcük dağarcığı gelişimi için önemli bir kaynaktır. Annenin sözcük dağarcığı yetileri yüksek olduğu zaman, anne çocuklarının sözcük dağarcığı yetileri için çeşitli kaynakları yaratıp harekete geçirir.

İkinci olarak, ekonomik durumu yüksek ailelerin çocuklarının sözcük dağarcığı gelişimini ön gören bu süreçlerin değişmezliği, bu ailelerde anne depresyonunu olsa da olmasa da sözcük dağarcığı gelişimi için verilen desteğin benzer olacağı öne sürülür. Şunu unutmamak gerekir ki, annenin sözcük dağarcığı bu ailelerde destekleyici anne-çocuk etkileşimindense öğrenme malzemelerinin tedarikiyle fayda sağlamıştır. Öğrenme malzemelerinin tedariki çocukların sözcük gelişimindeki olumsuz durumlardan biri olan anne depresyonuna karşı bir kalkan görevi görebilir. O zaman, politik soru burada, öğrenme malzemelerinin tedariki ekonomik durumu düşük ailelerin çocuklarının sözcük dağarcığı gelişimi için bir seçenek olup olamayacağı yönündedir. Bizim bulgularımız bu fikri desteklemiştir.

Üçüncü olarak, bulgularımız, ekonomik durumu düşük olan ailelerde anne sıcaklığı ve cevap verebilirliğinin sözcük dağarcığıyla sadece ve sadece anne depresyonu yoksa ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bulgu, ebeveynlik eğitiminin hem sos-duygusal hem de dil gelişimi açısından bu grup için uygulanabilir bir yöntem olabileceğini önermektedir. Ekonomik durumu yüksek ailelerde, anne sıcaklığı/cevap verebilirliğinin sözcük dağarcığı

gelişimiyle olan ilişkisinin yoksunluğu o ailelerde bu kaynağın çeşitli olmamasından kaynaklanabilir. Ayrıca, diğer her kaynağın sözcük dağarcığı gelişimi için destekleyici olduğu durumlarda sıcaklığın daha fazla bir katkısı olmayabilir.

Dördüncü olarak, bulgularımız, ekonomik durumu ve ruhsal sağlık durumu riskli olan ailelerde aile dışı çocuğa bakım desteğinin koruyucu bir rol oynadığına dikkat çekmiştir. Bu da bizim bulgularımız eşiğinde, sosyal bağları organize ederek ve harekete geçirerek ya da doğal olarak gerçekleşenleri destekleyerek faydalı bir şekilde uygulanabileceğini göstermektedir.

Güncel çalışma, erken çocukluk döneminde sözcük dağarcığı bilgisi ve aile ortamının özellikleri arasındaki ilişkilerindeki çeşitliliği ortaya çıkardı. Fakat, nedensel yolları destekleme veya sorgulama yetisine sahip değil. İleriki çalışmalar boylamsal olarak çocukların dil bilgisini birden çok risk faktörünün bir arada olduğu durumlarda takip edebilirler.

Sonuç olarak, bu çalışma, dil yetilerinin kurulmasındaki normatif gelişmeleri destekleyen erken çocukluk ortamlarını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Bu çalışma kültürler arası bir çalışma olmasa da, Türkiye'yi ulusal olarak temsil eden bir örneklem sunmaktadır ve bu örneklemin doğası bize İngiliz-Amerikan ve Batı Avrupa örneklemleriyle nicel kıyaslamalar yapabilmemizi sağlamaktadır. Ekonomik riskin olduğu toplumlar birçok alanda derin ve yıpratıcı zorluklara işaret eder çünkü halk için sunulan hizmetler kısıtlı ve sosyal refah programları yeterli (Fernald et al., 2011). Bizim bulgularımız bu bilgileri desteklemektedir.